

Siyaseten Katl ve Müsadere Uygulamalarında II. Süleyman Dönemi (1687-1691) Örneği¹

Example of II. Süleyman Period (1687-1691) In Political Killings and Confiscation Applications

Ali İrfan KAYA²

Geliş Tarihi: 13.12.2017 / Düzenleme Tarihi: 13.03.2018 / Kabul Tarihi: 17.03.2018

Özet

Devlet yönetiminde iktidarın gücünü sağlamlaştırmak amacıyla gerçekleştirilen siyaseten katl ve müsadere usulü Türk devlet yönetim geleneğinde asırlar boyunca devam etmiştir. İslam tarihinde müsadere, ilk olarak Hz. Muhammed döneminde uygulanmıştır. Siyaseten katlin ilk örneği ise Abbasilerde görülmektedir. Türk-İslam devlet yönetim anlayışında sürdürülen siyaseten katl ve müsadere geleneği Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmed'in hükümdarlığı zamanında sistemli hale gelmiştir. Fatih, İstanbul'un fethinden sonra Vezir-i Azam Çandarlı Halil Paşa'yı katlettirerek mallarını müsadere ettirmiştir.

Siyaseten katl ve müsadere vakalarındaki artış devletin paraya olan ihtiyacı ile yakından ilişkilidir. Özellikle cezalandırılan memurların sayısında XVII. asırda belirgin bir artış görülmüştür. Bunun en önemli sebebi uzun süren savaşlar ve bozulan düzen nedeniyle devletin yaşadığı mali sıkıntılardır. Savaş ve isyanların yoğun olarak yaşandığı II. Süleyman'ın hükümdarlığı zamanında (1687-1691), özellikle Sadrazamlar Bekri Mustafa Paşa ve Fâzıl Mustafa Paşa'nın siyaseten katl ve müsadere uygulamaları yukarıda bahsi geçen tespitleri doğrular niteliktedir.

Anahtar kelimeler: Müsadere, Siyaseten Katl, II. Süleyman.

Abstract

Political killings and confiscation applications aimed at securing the power of government in state administration continued for centuries in the Turkish state administration tradition. In the history of Islam the first application of confiscation occurred during the reign of Hazrat Muhammad. However the first example of political catlinism is seen in the Abbasids. In the Turk İslam government tradition the tradition of political killing and the confiscation administration became systematic in the Ottoman Empire during the reign of Sultan Mehmed the Conqueror. Fatih Sultan Mehmed after the conquest of İstanbul was murdered the Vezir-i Azam Çandarlı Halil Pasha and his property had confiscated.

The increase in political killings and confiscations is closely related to the need of the state for the money. The number of officially punished officers increased significantly in the XVII. century. The most important reason for this is the financial troubles that the state has suffered due to long wars and deteriorated order. During the reign of II. Süleyman (1687-1691), in which war and rebellions were experienced intensely, espasially the Grand Viziers Bekri Mustafa Pasha and Fazil Mustafa Pasha's political killings and confiscations confirm the findings mentioned above.

Key Words: Political slay, Confiscation, II. Süleyman.

Giriş

Arapçada müsadere, işlenen bir suçun karşılığı olarak kişinin mal varlığının tamamına veya bir kısmına devlet adına el konulması olarak açıklanmaktadır (Akyılmaz 2008: 389-420). Siyaseten katl kurumunda olduğu gibi müsadere uygulaması da önceki Türk devletlerinden Osmanlılara intikal etmiştir (Akyılmaz 2008: 389-420). Aynı zamanda müsadere Fatih'ten sonra hukuki bir geçerliğe ulaşmasındaki temel etken İslâm hukukundaki efendi-köle arasındaki ilişkidir. İslâm hukukuna göre efendi kölesinin bütün mal varlığının mirasçısıdır. Devlet adamlarının sahip olduğu mal varlığı şahsına değil makamına aittir. Bu bağlamda devşirme usulüne göre devlet hizmetinde bulunanlar padişahın kul taifesidir ve mallarının gerçek sahibi devletin kendisidir (Tabakoğlu 1985: 295-297). Devşirme kökenli devlet adamları, bu sistemde padişahın kulu olarak görevlerini yerine getiriyorlardı. Bunun sonucunda Fatih Sultan Mehmed, şahsında Osmanlı padişahı tipini yaratmış olan ilk hükümdar olmuştur. Artık hâkim-i mutlak olarak kamu hukuku tamamen hükümdarın iradesine göre düzenlenirken, şer'i hukuk yalnızca özel hukukta hâkim kalabiliyordu. Fatih'ten sonra Osmanlı padişahı, İslâm Dini'nin ölüm cezası hakkında koyduğu sınırlamalar nedeniyle katl emrini verebilmek için ulemadan izin istemiştir. Şeyhülislâm, katlin şer'an uygun olduğunu fetva ile belirtmekteydi. Kendilerine verilen görevi ihmal eden ya da ağır sonuçlar doğuran, askerî başarısızlıklara neden olan devlet adamları padişahın bir sözü ile katledilmekteydi. Bu durum sadece kul taifesi için değil aynı zamanda diğer devletlerin hükümdar ve idarecileri için de geçerli olmuştur (Mumcu 2007: 35-36). Padişah adına vekil-i mutlak olan

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Ersin Gülsoy danışmanlığında hazırlanan II. Süleyman'ın Hükümdarlığı ve Osmanlı Devleti (1687-1691) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi.
E-Posta: ae.kaya@hotmail.com

vezir-i âzam siyaseten katl yetkisini sınırlı olmak kaydıyla kullanabilirdi. Üst dereceli görevlilerin katledilmesinde sefer zamanlarının dışında padişahın onay almak zorundaydı (Uzunçarşılı 1988: 115).

Ceza olarak müsadere bazen tek başına uygulandığı gibi genellikle başka bir aslı ceza ile birlikte onun tamamlayıcısı niteliğinde uygulandığı da olmuştur. Örneğin sürgün, haps ve görevden azl cezasına çarptırılan görevlilerin mallarına müsadere yoluyla el konulmaktaydı. Yukarıdaki gibi siyaseten katl cezası verilen görevlilerin malları da müsadere edilmekteydi. Diğer taraftan siyaseten katl cezasını gerekli kılan hallerin birçoğu müsadereyi gerektiren nedenlerle aynıydı. Müsadere sisteminin uygulanması, bir takım usul ve esaslara uygun bir şekilde yerine getirilmekteydi. Malları müsadere edilecek şahıs siyaseten katl cezasına çarptırılmışsa genellikle katlin infazından sonra mal varlığı tespit edilmekteydi. Eğer kişi eceliyle ölmüşse merkeze haber verilir ve gelen emre göre hareket edilmekteydi. Birisinin malları müsadere edilecekse önce mallarına el konulmakta, ardından bütün alacak verecekleri hesaplanmakta ve deftere kaydedilmekteydi. Nakit ve değerli metalleri hazineye aktarılmakta, geriye kalanlar açık arttırma ile satılıp bedelleri beytülmale dâhil edilmekteydi. Osmanlı ricali arasında müsadere sonrasında memurların varislerinin mirastan yoksun bırakılması tartışma konusu olmuştur. Bu konuda Lütfi Paşa kişinin kendi malına kimsenin müdahale hakkının olmadığını, ancak zimmete geçirilen devlet malının müsadere edilmesini uygun görmüştür (Baysun 1979: 668-673). Bu nedenle malı müsadere edilen kişilerin geride muhtaç durumda olan mirasçıları (eş ve çocukları) var ise padişahın malların bir kısmını onlara bağışlaması uygun görülmüştür. Vezir-i âzam serdar-ı ekrem görevi ile sefere çıkmış ise siyaseten katl uygulamasındaki yetkilerini sınırsız olarak kullanmaktaydı. Fakat sefer dışı zamanlarda devletin üst kademe görevlilerinin idamı için padişahın onayını almak zorundaydı. Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa gibi kudretli bir vezir-i azam için padişahın izin almak pek sorun olmamıştır. Diğer taraftan siyaseten katl hükmü fermanla verilmekteydi. Bazen gerek duyulduğunda padişah isterse kararını fetva ile teyit ettirmekteydi (Mumcu 2007: 72-88, 106-107, 130-136).

Müsadere edilen devlet adamlarının mal varlıklarına muhallefât denilmekteydi (Pakalın 1993: 564). Muhallefât, ölen ya da görevden azledilen görevlilerin arkalarında bıraktıkları her türlü mal varlığı, alacak-vereceklerini kapsamaktaydı. Muhallefâtın tespit edilmesi için bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Ölen kişi askerî bir zümreye ait olduğunda muhallefâtı hassa beytülmal emini; sivillerin muhallefâtı amme beytülmal emini tarafından kaydedilmekteydi. Küçük çocukların olması, mirasçılarının belirlenmesi, varislerinin tespiti gibi bir takım özel durumlar için çeşitli düzenlemeler ayrıca yapılmaktaydı (Özcan 2005: 406-407). Devlet adamlarının zenginleşmesi haksız kazanç elde etmelerine ya da rüşvet aldıklarına bir delil olarak görülmekteydi. Bu da ihanet gerekçesiyle mallarının müsadere edilmesi için gereken hukuki şartların oluştuğuna işaret eden önemli bir çıkış noktası olmuştur (Bay 2017: 1-28). Suçlu bulunan memurların malları iki şekilde müsadere edilmekteydi. Birincisi eşya müsadere, diğeri ise kazanç müsadere şeklinde olmaktadır (Günler 2014: 849-876).

XVII. asırdan itibaren devletin yaşadığı ekonomik, idarî ve askerî sıkıntılar nedeniyle siyaseten katl ve müsadere usulü giderek yaygınlaşmış ve maksadında önemli bir değişim olmuştur. Bu yüzyıldan itibaren artık hazineye gelir sağlamak için uygulanır hale gelmiş, ehl-i örfü kapsayan müsadere usulü genişletilerek ehl-i örfün dışında kalanları da içerisine almaya başlamıştır (Öğün 2006: 67-68). Mesela savaş sırasında kent bedesteninde biriktirilen emanet paralara el konulması ya da zenginlerden zorla borç alınması gibi olağanüstü önlemlere başvurulduğu görülmüştür (İnalçık 2000:141).

Tarihte Katl ve Müsadere Uygulamaları

Kökeni Roma hukukuna dayanan müsadere uygulaması krala karşı isyan suçlarında uygulanan bir ceza yöntemi olarak ortaya çıkmıştır (Günler: 2014, 849-876). Zamanla İslam hukukundaki yerini alan müsadere uygulamasının ilk örneklerinin Hz. Muhammed döneminde gerçekleştiğine ve dört halife döneminde devam ettiğine dair rivayetler mevcuttur (Esen 2002: 191-225). Emeviler döneminde müsadere uygulamaları bir tehdit ve intikam aracı olarak uygulanan bir yöntem olmuştur. Abbasiler ise, özellikle ilk yıllarında, devlet malını gasp ettikleri gerekçesiyle Emevi ailesine mensup olanları öldürmüş ve mallarına el koymuşlardır. Ayrıca Abbasiler müsaderecinin sınırlarını genişleterek devlet bütçesinden yapılan harcamaları karşılayabilmek amacıyla müsadereyi sıklıkla uygulamışlardır. Mısır'da kurulan Tolunoğulları, Fatimiler ve Büveyhiler döneminde aynı gerekçelerle müsadere uygulanmıştır. En fazla müsadere uygulaması Mısır'da kurulan son Türk devleti Memlûklerde olduğu görülmektedir (Tomar 2006: 65-67).

Siyaseten katlin örneklerini XI. yüzyıldan sonra Türk-İslâm devletlerinde de görmek mümkündür (Mumcu 2007: 19). Nizamülmülk'ün *Siyâsetnâme* adlı eserinde işlerini düzgün yapmayan, görevlerini suiistimal eden memurlara hak ettikleri ölçüde ceza verilmesi konusunda sultana mutlak itaat edilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Sultanın suçlu olan memurlar için boyun vurulması, el ve ayak kesilmesi gibi cezaların uygulanmasına dair hüküm verme yetkisine sahip olduğu bildirilmektedir. Eserde, ölüm cezasının verilmesi "Siyaset" kelimesinin kapsamı içinde ifade edilmektedir. Yine gulam sınıfından olanlara kabahatleri ölçüsünde ceza verilmesi onların görevlerinde dikkatli olmalarını sağlayacağı ve böylece işlerin yolunda gideceği tavsiye edilmektedir (Nizamü'l-Mülk 2013: 7, 52, 91).

Tarihte Selçuklular'dan Osmanlı dönemine gelinceye kadar siyaseten katl ve müsadere uygulamasına dair pek çok örnek bulunmaktadır. Mesela Sultan Alparslan tahta çıktığında vezirlik görevine getirdiği fakat geniş bir nüfuza sahip olan Kündürî'yi Nizamülmülk'ün telkinleriyle görevden almıştır. Ardından mallarını müsadere ettirerek 1064'te katletmiştir (Özaydın 2002: 554-555). Anadolu Selçuklu Hükümdarı Alaaddin Keykubat büyük emirlerinden Seyfettin Ayaba'yı katletmiş, Zeyneddin Başara'yı ise açlığa terk ederek ortadan kaldırmıştır. Orta dereceli emirlerinden bir kısmını ise sürgün etmiş, akrabalarının tüm malvarlığını müsadere ettirmiştir (İbn-i Bibi 1996: 283-292).

Osmanlı Dönemi Siyaseten Katl ve Müsadere Uygulamaları

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde siyaseten katl ve müsadere, sakıncalı sonuçlar doğurmasına rağmen önceki uygulamalara benzer bir şekilde, daha çok zenginliklerinden dolayı merkezi yönetime boyun eğmeyen bey ve paşaların

öldürülerek mallarına el konulması şeklinde uygulanmıştır. Bunu ilk gerçekleştiren ise Musa Çelebi olmuştur (Ünal 1987: 98). Siyaseten katl ve müsadere usulüne dair ilk sistemli uygulamalar Fatih Sultan Mehmed döneminde İstanbul'un fethinden sonra devleti tahsis etmek ve siyasi otoritesini ön plana çıkarmak için başlanmıştır. Bunun sonucunda siyaseten katl ve müsadere kurumsal bir kimliğe kavuşmuştur. II. Mehmed, fethin akabinde Çandarlı Halil Paşa'yı Bizans'tan rüşvet aldığı gerekçesiyle önce öldürtmüş, ardından mal varlığına el koydurmuştur (Öğün 2006: 67-68). Yavuz Sultan Selim İran seferinde Hemdem Paşa'yı, Mısır seferi dönüşünde Yunus Paşa'yı ortadan kaldırmıştır (Uzunçarşılı 1994: 263, 294). Kanuni Sultan Süleyman Pargalı İbrahim Paşa'yı Bağdat seferinde olduğu sırada yetkisini aştığı gerekçesi ile sefer dönüşünde, yine Kanuni'nin altıncı vezir-i azamı olan Ahmed Paşa da yetkisini aşan işler yapması nedeniyle katledilmiştir (Celalzade 2011: s.213; 345-346).

II. Süleyman Döneminde Siyaseten Katl ve Müsadere Uygulamaları

Savaş dönemlerinde hazinesinde parasal sıkıntılar yaşayan devletler bu zor durumdan kurtulmak için yeni gelir kaynakları arayışına girmiştir. Osmanlı tarihinde savaşlar ve iç isyanların getirdiği mali yük hazinenin baş edemeyeceği düzeylere ulaştığı XVII. yüzyıl, böyle bir dönemi ifade etmektedir. Yüzyılın sonunda gerçekleşen II. Viyana kuşatmasının başarısız olması, devleti birçok cephede savaşmak zorunda bırakmıştır. Savaşılan devletlerin en güçlüsü olan Avusturya Krallığı, bozgunun akabinde dört yıl içerisinde neredeyse bütün Macar topraklarını Osmanlı Devleti'nden koparmıştır. Devlet erkânının verdiği bir kararla 1687'de tahta geçen II. Süleyman'ın hükümdarlık dönemi (1687-1691) ekonomik sorunlar, savaşlar ve eşkiyalık olaylarının içerisinde geçmiştir. Bu sıkıntılarla baş etmek için seferber olan devlet erkânı, dağılmış olan orduyu yeniden tahsis etmek için halktan topladığı adamlarla (nafir-i amm) cephede ve ülke sınırları içerisindeki düzeni sağlamaya çalışmıştır. Ortaya çıkan yüksek askeri harcamalar ise mali açıdan hazineyi parasal sıkıntılara sürüklemiştir. Bu nedenle yeni mali kaynakların oluşturulması zorunlu hale getirmiştir. Bekrî Mustafa Paşa'nın sadaretinde mali sıkıntıları aşmak amacıyla halktan olağanüstü vergiler (bedel-i beldar, sürsat, nüzül, işтира) toplanmaya³ ve bazı tüketim eşyalarından vergi alınmaya başlanmıştır. Ayrıca bütün vakıfların altı aylık gelirlerine el konulmuştur.⁴ Mangır adlı bakır paranın 1688'de piyasaya sürülmesiyle (BOA, MD,98, 80/244) hazinede geçici de olsa bir rahatlama sağlanmıştır. Yine ilk defa İstanbul gümrüğünden kahve vergisi alınmaya başlanmış (Tabakoğlu 1985: 274-275). IV. Murat döneminde kaldırılan tütün ve içki (Fâzıl Mustafa Paşa tarafından tekrar yasaklanmıştır) satışı serbest bırakılarak vergiye bağlanmıştır. (Silahdar C. II, 1928: 368; Anonim Osmanlı Tarihi 2000: 4; Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995: 299). Fâzıl Mustafa Paşa'nın sadaretinde ise halkı kötü duruma sürükleyen olağanüstü vergiler kaldırılmıştır. Bu karardan dolayı azalan hazine gelirlerini telafi etmek için cizye vergisinin toplanması sistemli hale getirilmiştir. Askerlerin yoklaması yaptırılarak ismi yazılı olan fakat gerçekte olmayanlar defterlerden silinmiştir. Konar-göçerler iskân ettirilerek boş kalan arazilerin işlenmesi sağlanmış, mukataaların verilmesinde maktu sisteme geçilmiştir.⁵ Seferberlik hali nedeniyle mali sorunların çözülmesi için alınan bütün tedbirler, asli çerçevede değerlendirilmelidir. Mali tedbirler hazinede bir rahatlama sağlamış olsa da olağanüstü hallerde memurlarda bulunması gereken güven, sadakat ve sorumluluk bilinci üzerindeki hassasiyetin artması siyaseten katl ve müsadere uygulamalarındaki artışı kaçınılmaz hale getirmiştir. II. Süleyman'ın hükümdarlığı döneminde (1687-1691) çok sayıda memurun azledilmesi, katli ve akabinde müsadereye tabi tutulması bahsi geçen tezi doğrulamaktadır. Bu dönemde yaşanan siyaseten katl ve müsadere uygulamalarının gerekçeleri arasında memurların görevi kötüye kullanması, emri yerine getirmemesi ya da görevlerini yerine getirmede yavaş davranması yer almaktadır. Müsadere ve siyaseten katl bir taraftan memurların denetim altına alınmasını kolaylaştırırken diğer yandan el koyulan mallar sayesinde hazineye ek gelir sağlanmıştır. II. Süleyman döneminde sadarete bulunmuş olan dört vezir-i azamdan son ikisi Bekrî Mustafa Paşa ve özellikle Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa bahsedildiği gibi mali düzenlemeler yaparken diğer yandan siyaseten katl ve müsadere uygulamalarına başvurmuşlardır.

II. Süleyman tahta çıktığında ilk azledilen kişilerden birisi Darussaade Ağası Yusuf Ağa olmuştur. IV. Mehmed'in saltanatı döneminde 1671 yılında hazinedar ağalığından yükselerek Darussaade Ağalığı'na getirilen Yusuf Ağa on altı yıl bu görevde kalmıştır. Yaşanan 1683 bozgununu müteakiben 1687'de cephede isyan bayrağını açan askerlerin baskısıyla IV. Mehmed tahttan indirilmiştir. Bu işi yapanlar ilk II. Süleyman'ı tahta çıkaran ulema ve devlet erkânı devrik padişaha yakın olan kişileri azletmekle işe başlamıştır. İlk azledilenlerin başında IV. Mehmed'e en yakın kişilerden birisi olan Darussaade Ağası Yusuf Ağa'dır. Onun görevden alınma şekli bir kaynaktan ahvâl-i garibe olarak tarif edilmektedir. Bu şekilde izah edilmesinin nedeni II. Süleyman'ın tahta çıktığı günlerde cepheden kaçarak İstanbul'a gelmiş olan askerlerin taşkınlıkları şehri alt üst ederken (Afyoncu: 2010: 136-141) isyanı kontrol eden zorbalarla bir miktar para karşılığında anlaşılan Ali Ağa'nın Yusuf Ağa'yı azlettirmiş ve yerine geçmiş olduğu iddiasıdır. Görevden alınan Yusuf Ağa'nın sarayda bulunan malları, eşyaları ve emlaki ve Mısır'daki bütün malvarlığının müsadere edilerek satılma işlemleri başlamıştır. Müsadere işlerini yürütmek üzere bir görevli tahsis edilmiştir. (Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995: 249, 251). İşte Darussaade Ağalığı görevine asilerin desteğiyle gelmiş olan Ali Ağa, II. Süleyman'ı şehzadelerin gözetim altında tutulduğu şimşirlik adlı yerden dışarı davet eden ve kendisine tahta oturacağını söyleyen kişidir. Buradan da anlaşılacağı üzere Darussaade Ağalarının padişah ve harem ile olan yakın münasebetleri kişisel çıkarlarının önünü açmakta, önemli fırsatlar sunmaktadır.

³ Bahsi geçen avarız vergilerinin toplanması ile ilgili olarak 98 numaralı mühimme defterinde çok sayıda hüküm bulunmaktadır. Bu hükümler için bakınız. BOA, MD,98, 6, 7, 8, 11, 119, 120, 123, 142, 182, 433, 492, 493, 732, 753, 757, 759, 802, 803 numaralı hükümler.

⁴ Vakıfların gelirlerine el konulması hakkında 98 numaralı mühimme defterinde birçok hüküm bulunmaktadır. Bu hükümler için bakınız. BOA, MD, 98- 199, 200, 299, 470 numaralı hükümler.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Zeynep Aycibin, (2001). *XVII. Yüzyıl Sadrazamlarından Köprülüzâde Mustafa Paşa Döneminde Osmanlı Devleti'nin Siyasî ve Sosyal Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Azledilen Yusuf Ağa göz hapsinde tutulduktan sonra Mısır'a sürgün edilmiştir (Turan 1999: 141-144)⁶. Yusuf Ağa İznik'e geldiğinde saltanat değişikliği olduğu haberini alır almaz İstanbul'a dönmüştür. Ancak umduğunu bulamayınca tekrar yola çıkmak üzere hazırlandığı sırada bu kez İstanbul'daki karışıklıkların ortasında kalmıştır. Onun emrinde bulunan adamlarına 2.000 kuruş fazla bahşiş verdiği dair bir haberin isyancı askerler arasında duyulması üzerine isyancılar tarafından aranmaya başlanmıştır. Durumu anlayan Yusuf Ağa bir anda gizlense de yakalanmıştır. "Yoldaşlar ettiğim çoktur cevrim e itirafen ocağınıza düştüm bana kıyman ve bir avuç kanımı bağışlayın." diyerek ellerinden kurtulmak istemiştir. Etrafını saran 300 adamdan her birine canına zarar gelmeyeceği sözünü aldıktan sonra onar kuruş verse de ellerinden kurtulamayarak Yedikule'ye hapsedilmiştir. Kendisinden 1.500 akçe isteyen zorbalara, şahsına ait Mısır'da olan bütün eşyasının müsadere edildiğini ve geriye kalan eşyasını satın ne kadar eder ise o kadarını verebileceğini, elinde üzerindeki elbiseden başka bir şeyin kalmadığını anlatmıştır. Yusuf Ağa son olarak kendisinin aynı zamanda ocağın bir ferdi olduğunu söyleyerek serbest bırakılmasını istemiştir. Yusuf Ağa'nın gerçekten de üzerinde parasının olmadığını anlayan isyancılar kendisini serbest bırakmışlardır. Yusuf Ağa serbest kalır 21 Kasım 1687'de (H. 15 Muharrem 1099) Mısır'a doğru yola çıkmıştır (Silahdar C. II, 1928: 306).

Görevinden azledilen Yusuf Ağa'nın yerine Darüssaade Ağalığı'na getirilmiş olan Şehriyâr Ali Ağa da üç ay sonra (Ocak 1688) azledilerek yerine Mısır Kaimmakamlığı görevinde bulunan Mustafa Ağa tayin edilmiştir (Turan 1999: 144). Ali Ağa'nın da Mısır'da bulunan bütün mal varlığı müsadere edilmiştir. Görevden alınan bu iki Darüssaade Ağası'nın Mısır'da bulunan nakit paraları, köylerde ve hânelerinde bulunan eşya ve erzakları satılarak elde edilen akçelerin İstanbul'a gönderilmesi için yazılan fermanla Kapıcıbaşı Musa Ağa Mısır'a gönderilmiştir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995: 250, 266).

Mısır Valisi Hasan Paşa'nın Musa Ağa'dan teslim aldığı ferman gereğince yapılan tespitlere göre Yusuf Ağa'nın Mısır'daki vekili Mustafa'nın (BOA MD 99: 155/591)⁷ elindeki nakit parası ve tasarrufundaki köylerde bulunan mallarının satılmasıyla elde edilen meblağ deftere yazılarak İstanbul'a gönderilmiştir. Bir defterde yapılmış olan tespite göre Yusuf Ağa'nın Mısır'da tasarruf ettiği dokuz adet köy bulunmaktadır. Yusuf Ağa'nın Mısır'daki vekilleri olan Ahmed ve Mustafa'nın zimmetinde 453; gelirleri kendisine tahsis edilmiş olan dört köydeki deve, öküz, eşek vs. hayvanât ve kölelerin satılmasıyla 13 Kесе-i Mısırî (Pamuk 2012: 105)⁸ elde edilmiştir. Yusuf Ağa'nın müsadere edilen mal varlığı küsurların da eklenmesiyle toplamda 923 Kесе-i Mısırî olarak hesaplanmıştır. Ali Ağa'nın ise Mısır'da tasarrufunda olan on bir adet köy bulunmaktadır. Bu köylerdeki eşya, emlak ve erzaklar tespit edildikten sonra satılarak 253 Kесе-i Mısırî gelir elde edilmiştir. İki Darüssaade Ağası'nın satılan mallarının değeri 1.175 Kесе-i Mısırî olarak hesaplanmıştır (BOA, KK.d 1675: 1-9). Bu iki ağanın Mısır'da başka mal varlıklarının da olduğunu akıllara getiren başka bir kaynaktan ise satılan varlıklarından elde edilen meblağın 2.300 Kесе-i Mısırî olduğu ve 13 Ağustos 1688 (H. 15 Şevval 1099) tarihinde gemiyle İstanbul'a gönderildiği bildirilmektedir (Silahdar C. II, 1928: 368).

Yusuf Ağa tarafından sarayda korunup kollanan Hasan Paşa, gelen emir üzerine ağanın Mısır'daki mallarını müsadere etmiştir. Ancak Yusuf Ağa'nın sadık adamları bu malları satın alarak ağaya hibe ederek kendisini bu zor durumdan kurtarmışlardır. Evi de müsadere edilen Yusuf Ağa 1691 yılı sonunda talep ettiği Medine-i Münevvere Şeyhül-haremü'l-nebevîliği vazifesine tayin edilmiştir. Bundan böyle IV. Mehmed'in karısı Gülnuş Emetullah Sultan'ın Mekke'de bulunan imarethane ile şifahaneye 1680 yılında tahsis etmiş olduğu Mısır köylerinden toplanan gelirin tanzim edilmesi ve her yıl gönderilen surrenin Medineli ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasına nezaret edecektir (Turan 1999: 143-144).

Bekrî Mustafa Paşa Döneminde Siyaseten Katl ve Müsadere Uygulamaları

Vezir-i Azam Bekrî Mustafa Paşa sadarete geldiğinde Belgrad düşmüş, kaleyi kurtarma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İlerleyen Habsburg birliklerinin durdurulması ve sınır bölgelerindeki kalelerin muhafaza edilmesi için asker ve halktan acilen muhafız birliklerinin oluşturulması gerekmiştir.⁹ Bu birliklerin ihtiyaçlarının karşılanmasında hazinenin yetersiz kalması nedeniyle çeşitli yollarla halktan para toplanmış, görevi kötüye kullanan memurların mal varlıklarına el konulmuştur. İlk olarak katledilerek malları müsadere edilen memur Emir Ahmed Paşa olmuştur. Emir Ahmed Paşa sefer için toplanan bir kısım nefir-i amm birlikleri ile birlikte Macaristan seferinde bulunan Recep Paşa'nın yanına gönderilmiştir. Fakat orduya katılmak yerine emrindeki adamlarla birlikte Sofya taraflarına geldiğinde davarları otlamakla meşgul olduğu gibi, sefer için getirdiği adamlardan rüşvet alarak geri dönmelerine izin vermiştir. Savaş döneminde ordunun zahire, yiyecek ve mühimmat vs. ihtiyaçlarının hat safhada olduğu bir sırada başıboş hareket etmiş olması büyük bir tepkiye neden olmuş, ibret için Ramazan ayı Haziran 1689 (H. 1100) tarihinde katledilmiştir. Malları hazine için müsadere etmek üzere Baş Bakikulu Belgradî Esseyid Ahmed Ağa tayin edilmiş, elinde bulunan davarları ve atları İstabl-ı Âmire'ye kaydedilmiştir (Üsküdarî TSMK 1223: 41a-41b).

⁶ Darüssaade Ağaları Mısır'da kendileri için tahsis edilen gelir kaynakları sayesinde geçimlerini sürdürürler, vekilleri aracılığıyla ya da kendileri Haremeyn ve selatin vakıflarının teftişini yürütürlerdi. Mısır ile olan yakın alakaları nedeniyle Mısır valiliğine tayin edilen devlet adamlarının belirlenmesinde birinci dereceden etkili olabilmekteydiler. Bu nedenle görevden alındıklarında Mısır'a sürgün edilirdi.

⁷ Mustafa Bey 1101 yılı Ramazan Ayı ortalarında aşağıdaki hükümlerle İstanbul'a çağrılacaktır.

Mısır Muhafızı Vezir Ahmed Paşa'ya hüküm ki: Sâbikan Darüssa'âdetim Ağası olan Yusuf Ağa dâme 'ulüvvuhû Mısır'da vekili olan Mustafa'nın der-i devletmedâra ihzârî lâzım gelmekle mezbûrî ta'yîn olunan mübâşire teslim idüb der-i devletmedâra ihzâr itirmek bâbında ferman-ı alışânım sâdir olmuştur deyü hüküm yazılmıştır. H. Fi Evâsıt-ı N. Sene [1]101 (17-27 Haziran 1690).

⁸ Osmanlı hazine kayıtlarında Mısır'dan gelen büyük miktarlardaki paralar için XVII. yüzyıldan itibaren kullanılan bir hesap birimidir. Bir kесе-i Mısırî 60.000 akçeye denk geliyordu.

⁹ Sınırdaki bulunan şehir, derbend ve boğazların muhafazasıyla ilgili bakınız BOA, MD. 98, 18,153, 383, 837, 964, 974, 981, 985 numaralı hükümler.

Malları müsadere edilen memurlar arasında Özi Beylerbeyi Kara Mustafa Paşa, Yeğen Osman Paşa, Osman Paşa'nın dayısı Deli Veli, kethüdası Kara Cehennem de bulunmaktadır. Yeğen Osman Paşa IV. Mehmed'in tahttan indirilmesinin ardından Macaristan serdarı olarak tayin edilmişse de gönderilen emirleri yerine getirmemiş, hatta isyan ederek Belgrad'ın düşman birliklerinin eline geçmesine neden olmuştur. Yakalanarak katledilen Yeğen Osman Paşa, dayısı Deli Veli ve kethüdası Kara Cehennem'in Ilgın'da olan mallarının Ocak 1689'da gönderilen bir emirle müsadere edilmesi istenmiştir (BOA, MD, 98, 136/448; MAD, 076'10). Özi Beylerbeyi Kara Mustafa Paşa da halka zulmettiği ve gönderilen emirleri yerine getirmediği gerekçesiyle katledilmiş, ardından aynı tarihlerde mallarının müsadere edilmesi emredilmiştir (BOA, MD, 98, 136/449, 450).

Arap Recep Paşa ise Bekrî Mustafa Paşa döneminde katledilen bir ordu komutanıdır. Aslında Recep Paşa ilk zamanlarında Rumeli'de faydalı işler yapmıştır. Yeğen Osman Paşa isyanını bastırması kendisine olan güveni arttırmıştır. Bu başarısından hemen sonra Macaristan Serdarı olarak tayin edilmiş, fakat tedbirsizliği yüzünden Habsburg birlikleri karşısında Yağudine'de bozguna uğramıştır. Önlerinde bir kuvvet kalmayan Habsburg birlikleri Niş şehrini ele geçirmişlerdir. Yenilginin tek sorumlusu olarak görülen Recep Paşa adamlarıyla birlikte çekilmiş olduğu Dırağman köyünde Vezir-i Âzam Bekrî Mustafa'nın padişah'tan izin alınmaksızın verdiği emirle katledilmiştir (Silahdar C. II, 1928: 480).

Arap Recep Paşa'nın katledilmesini müteakiben Bekrî Mustafa Paşa 24 Ekim 1689'da sadareten azledilmiştir (Silahdar C. II, 1928: 478; Üsküdarî, TSMK 1223: 125b). Akabinde Fâzıl Mustafa Paşa sadaret göreviyle Edirne'ye çağırılmıştır. Aynı tarihte Kethüda Recep Ağa da görevden alınmıştır. Eğer aynı kişiden bahsediliyorsa Recep Ağa Belgrad Kalesi Habsburglar tarafından Eylül 1688'de kuşatıldığında kale savunmasında yer almış ve esir düşmüştür (Silahdar C. II, 1928: 373-374). Bir şekilde özgürlüğüne kavuştuktan sonra (Üsküdarî TSMK 1223: 118a-118b) ertesi yıl emrindeki beş yüz yeniçeri ile birlikte seferde olan Serasker Arap Recep Paşa'nın yanına gönderilmiştir (Silahdar C. II, 1928: 455-456). Fakat Osmanlı kuvvetleri yenilmiş ve Arap Recep Paşa katledilmiştir. Recep Ağa, Serasker Recep Paşa ile savaş esnasında boş yere çekilmiş olması nedeniyle yenilginin sorumlularından birisi olarak görülmüştür (Râşid Mehmed Efendi C. I, 2013: 370). İlk anda katledilmekten Edirne Kaimmakamı Çelebi Mehmed Paşa'nın göz yummasıyla kurtulmuş ve 24 Ekim 1689'da (H. 10 Muharrem 1101) azledilerek önce sürgün edilmiştir (Kaynaklarda sürgün yeri olarak üç farklı yerden bahsedilmektedir. Bunlar Midilli ve Limni Adaları ile Boğazhisari'dir). Ancak peşinden katledilmesine dair hüküm gönderilmiştir. Gelibolu'ya henüz geldiğinde orada başı kesilmiştir. Öldüğünde üzerinde 32.000 kuruşluk altın ve yetmiş beş yük akçelik borç senetlerinin olduğu tespit edilmiştir (Üsküdarî TSMK 1223: 123a-123b; Silahdar C. II, 1928: 479-480).

Köprülüzâde Mustafa Paşa Döneminde Siyaseten Katl ve Müsadere Uygulamaları

Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa 9 Kasım 1689'da sadarete getirildikten sonra hazineye gelir sağlamak ve yerini sağlamlaştırmak düşüncesiyle kendisine muhalif olan veya olabileceklerini düşündüğü devlet adamlarını ortadan kaldırmıştır. Göreve başlar başlamaz önceki vezir-i âzamların tayin ettikleri devlet adamlarını görevden alarak mallarını müsadere ettirmiştir (Karamürsel 1989: 44).

Onun döneminde malları müsadere edilen devlet adamlarından en rütbelileri sadareten azledilen İsmail Paşa ve Bekrî Mustafa Paşa'dır. İsmail Paşa emekli olduktan sonra Rodos Adası'na yerleşmiştir. Baştan beri Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa ile husumet yaşamaktadır. Siyavuş Paşa'nın zevcesi olan Fâzıl Mustafa Paşa'nın kız kardeşi Edirne'ye gelerek kocasının hazinesinden yağmalanan 500 kese nakit ile mücevherlerin İsmail Paşa'da olduğunu ileri sürmüştür. Bu olayın üzerine bir de Arnavut Zeynelâbidin Paşa'nın haksız yere idam edildiği iddiasının ortaya çıkmasıyla Fâzıl Mustafa Paşa bunu fırsat bilerek İsmail Paşa'dan bu eşyayı iade etmesini istemiş, etmediği takdirde katledilmesine dair bir hatt-ı hümayûnu Rodos'a göndermiştir. İddiaları reddeden İsmail Paşa orada katledilmiştir. Ne var ki üzerinden ve kaldığı evden bahsedilen para ve eşyalar çıkmamıştır (Silahdar C. II, 1928: 509-510). Bekrî Mustafa Paşa ise azledildikten sonra emekli edilerek Malkara'ya gönderilmiştir (Silahdar, C. II, 1928: 399-400). Ancak 12 Kasım 1689'da kendisine ait mal ve eşyalar müsadere edilmiştir. Yapılan tespitlerde 400 kese kuruş ya da akçe elde edilmiş, altınlarına el konulmuş, davaları ve eşyaları da Edirne pazarında satılarak 700 kese akçe elde edilmiştir (Râşid Mehmed Efendi C. I, 2013: 375). Yapılan takibatta kendisine ait dört sandık altınını Edirne sakinlerinden Dikici Şeyh Ali Efendi'de olduğu haberi alınmıştır. Fakat Ali Efendi'den sadece iki sandık altın alınabilmiştir. (Üsküdarî, TSMK, 1223: 128a, 136a). Bu müsadere'nin ardından Bekrî Mustafa Paşa'nın tayin etmiş olduğu önde gelen görevlilerden olan Tezkireci Ahmed Efendi, Vekil-harc Ali Ağa, Divitdarı, Ruznamçe-i Evvel Süleyman Efendi-zâde Mustafa Efendi ve Çavuşbaşı Mehmed Ağa azledilerek hapsedilmiş ve malları müsadere edilmiştir (Râşid Mehmed Efendi C. I, 2013: 375). Bektaş Ağa-zâde Mehmed Ağa ve Şeyhoğlu adlı Ali Paşa da Bekrî Mustafa Paşa tarafından göreve getirilmişlerdi. Bu iki kişi de görevlerini kötüye kullanmış oldukları töhmetiyle Sofya'da katledilmişlerdir (Râşid Mehmed Efendi C. I, 2013: 376).

Fâzıl Mustafa Paşa planladığı Macaristan seferine çıkmadan önce ilk olarak Edirne Rikab-ı Hümayun Kaimmakamlığı görevine güvenebileceği birisini getirmek istemiştir. Selefi olan Bekrî Mustafa Paşa tarafından 1689 yılı sonlarında (H.1100) Edirne Rikab-ı Hümayun Kaimmakamlığı görevine getirilmiş olan Kethüda (Çelebi) Mehmed Paşa'yı görevden alan Fâzıl Mustafa Paşa yerine Gelibolu Muhafızı Hazinedar Ali Paşa'yı getirmiştir. Fâzıl Mustafa Paşa'nın Kethüda Mehmed Paşa'yı niçin görevden aldığını gösteren dayanak, verdiği bazı kararları pek muhakeme etmeden almasından kaynaklanıyor olmalıdır. Buna delil olacak bir olaydan şöyle bahsedilmektedir. Anadolu Kadiaskeri Yahya Efendi Niş'in düşman kuvvetleri tarafından ele geçirilmesinin ardından Padişah'ın Edirne'ye dönmesiyle görevden alınacağı korkusuna kapılmıştır. Bu nedenle kendisine bir sancak beyliği verilmesini Mehmed Paşa'dan istemiştir. Kethüda Mehmed Paşa Yahya Efendi'nin isteğini mülâhaza etmeden bir telhis yazarak padişaha iletmek üzere Darussaade Ağası Mustafa Ağa'ya vermiştir. Mustafa Ağa ise bu isteği, devletin işleyişini tersine çevirmek olacağı düşüncesiyle geri çevirmişse de Mehmed Paşa'nın bu girişimi çevrede duyulmuştur (Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995: 334-341). Görüldüğü üzere O'nun Yahya Efendi'ye gösterdiği iltimas kendisine güven konusunda Fâzıl Mustafa Paşa'nın tereddüt yaşamasına neden olmuş olmalıdır. Netice olarak Kethüda (Çelebi) Mehmed Paşa kaimmakamlık görevinden alınarak ilk önce 8 Kasım 1689'da (25 Muharrem 1101) Rusçuk ya da Niğbolu savunmasına gönderilmiştir. Henüz bir menzil öteye geçmişken geri çağırılarak Edirne'de hapsedilmiş ve

mallarına el konulmuştur. Bir müddet sonra zimmetinde yüklü miktarda mal varlığının olduğu anlaşılmıştır. Mal ve eşyası müsadere edildiğinde altmış kese nakdinin olduğu anlaşılmıştır. Elinde bulunan davalar da paraya çevrilmek üzere Edirne pazarında satılmıştır. Bunların satılmasından 200 kese akçe elde edilmiştir (Râşid Mehmed Efendi C. I, 2013: 375). Bir ay sonra (H. 15 Safer 1101/28 Kasım 1689) Mehmed Paşa'nın İstanbul'daki evinde saklamış olduğu 200 kese akçesi daha ortaya çıkmıştır. Bunlardan başka Edirne'de Tersane-i Amire Ruznamçesi olan Ebrû İbrahim'e emanet etmiş olduğu nakdi ve değerli mücevher eşyasının olduğu haber alınmıştır. 4 Aralık 1689'da (H. 20 Safer 1101) Rikab-ı Hümâyûn'a getirilen Ebrû Çelebi sorguya çekilerek bahsi geçen emanetler kendisinden sorulmuştur. Ancak olayı anlatan müellif bu sorgunun neticesini bildirmemiştir. Ayrıca Edirne sakinlerinden Dikici Şeyh Ali adlı şahsa emanet ettiği dört sandık dolusu altını olduğu haberinin alınması üzerine Şeyh Ali Efendi yakalanarak sorguya çekilmiştir. İlk önce bunu inkâr etse de hapsedileceğini anladığından korkarak iki sandık altının yerini söylemiştir. Yine de geriye kalan mal varlıklarının yerini söylemeyince tekrar hapsedilmiştir (Üsküdarî TSMK 1223: 125a, 125b, 126b, 128a, 128b, 136a, 141b-142a). (Kethüda Mehmed Paşa hapsedildikten yedi ay sonra vezirlik rütbesi elinden alınarak 8 Mayıs 1690 (H. 29 Recep 1101) tarihinde Edirne'de katledilmiştir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995: 345; Üsküdarî TSMK 1223: 210b-211a).

Adana Valisi Harmuş Mehmed Paşa ise katledilen taşra idarecilerindedir. Harmuş Paşa, sefer görevi için emrindeki adamlarıyla birlikte 28 Haziran 1690'da (H. 21 Ramazan 1101) Edirne'ye gelmiştir. Padişahın huzuruna kabul edilerek kendisi ve yanında bulunan ondan fazla adamına hılatler giydirilmiştir. Fakat Adana'dan zeamet ve tımar sahipleri ve halkın önde gelenleri Harmuş Paşa'nın kendilerine zulmettiği hakkındaki feryat derecesindeki şikâyet dilekçelerini Edirne Divanı'na göndermişlerdir. Davalar Edirne'deki mahkemede görüşülerek Harmuş Paşa'nın halka zulmettiği hükmüne varılmıştır. Suçu kesinleşen Harmuş Paşa, Adana valiliğinden azledilerek 29 Haziran 1690 (H. 22 Ramazan 1101) tarihinde kapı arasına hapsedilmiştir. Boş kalan memuriyete Erzurumlu Meğraboğlu demekle meşhur olan Gürcü Mehmed Paşa tayin edilmiştir. Harmuş Paşa'nın bütün eşyası, hizmetkâr ve davaları Gürcü Mehmed Paşa'ya tahsis edilmiştir. Göz hapsinde fazla kalmayan Harmuş Paşa 9 Temmuz 1690 (H. 2 Şevval 1101) tarihinde katledilmiştir (Üsküdarî TSMK 1223: 245a-245b, 259a; Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995: 363).

Darussaade Ağası Ali Ağa'nın üç ay sonra azledilmesiyle yerine Mısır Kaimmakamı Mustafa Ağa getirildiğinden bahsedilmiştir (Turan 1999: 144). O'nun iltimasıyla Haremeyn Muhasebeciliği görevine getirilen Sarı Mustafa Efendi takibata uğrayan bir diğer kişi olmuştur. Mustafa Ağa'nın desteği sayesinde neferlikten terfi ettirilen Sarı Mustafa ilk önce baltacılar yazıcısı, ardından 1689-1690'da (H. Muharrem 1101) Haremeyn Muhasebeciliği görevine getirilmiştir. Sarı Mustafa Efendi'nin, devlet işlerine karışmaktan çekinmediği, emirlere müdahaleden asla korkmadığı ifade edilmektedir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995: 361). Bir müddet sonra edindiği mal varlığıyla dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır. Yapılan tahkikat sonucunda serveti sayesinde 300'den fazla cariye ve hizmetkârının olduğu ortaya çıkmıştır (Üsküdarî TSMK 1223: 1223, 159b). Bu nedenle 12 Nisan 1690 (H. 3 Recep 1101) tarihinde görevinden azledilerek ilk önce Edirne'de hapsedilmiştir. Göz hapsindeyken önceden iltimasta bulunduğu adamları sayesinde hazineye 300 kese akçe vermek kaydıyla affedilen Mustafa Efendi, 27 Nisan 1690'da (H. 18 Recep 1101) serbest kalmış, müsadere edilen mal varlığı iade edilmiştir (Üsküdarî TSMK 1223: 200b- 207a).

Sarı Mustafa Efendi, mühürlü temessükle hazineye vermeyi taahhüt ettiği meblağdan 270 sadece kesesini ödemiştir. Geriye kalan 30 kese akçeyi de ödemesi için hakkında ferman yazılmıştır. Ancak istenen parayı ödeyecek gücünün bulunmadığını söylemesi üzerine 4 Temmuz 1690 (H. 27 Ramazan 1101) tarihinde evinde bulunan bütün köle, cariyeleri, mal ve erzakı müsadere edilerek hazineye kaydedilmiştir (Üsküdarî, TSMK 1223: 249b-250a).¹⁰ Fakat bu onun kurtuluşuna yetmemiştir. Zira 10 Temmuz 1690'da (H. 3 Şevval 1101) yazılan bir hatt-ı hümâyûnla asılması emredilmiştir. İbret-i âlem için Edirne'de Üç Şerefeli Cami avlusundaki Beş Tarik Ağzı denilen meşhur mahalde asılmıştır (Üsküdarî TSMK 1223: 256b-259b; Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995: 364).¹¹

Sarı Mustafa Efendi'nin bu usulsüz işlerinden Darussaade Ağası Mustafa Ağa da nasibini almıştır. Farkında olmadan kendisine güvenerek büyük bir yanlışın içine düşen Mustafa Ağa, Ocak 1688'de başladığı görevinden 10 Nisan 1690'da (H. 1 Recep 1101) alınarak 27 Nisan 1690 (H. 18 Recep 1101) tarihinde Mısır'a sürgün edilmiştir (Üsküdarî TSMK 1223: 196a, 206b, 259b-260a). Ayrıca bir kaynakta Darüssaade Ağalığı görevinde iki yıl kalan Mustafa Ağa'nın azlinde Sarı Mustafa Efendi'nin parmağı olduğu iddia edilse de bu iddia hakkında bir açıklama getirilmemiştir. (Defterdar Sarı Mehmed Paşa 1995: 360).

Sonuç

Memurların görevlerini kötüye kullanması ve görevlerini ihmal etmeleri siyaseten katl ve müsadere usulünün uygulanmasında iki önemli neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde devlet yönetiminde hükümdarın

¹⁰ "Fi mâ-ba'd bir akçe ve bir habbeye mâlik ve kadir degilim vâdeye dahi kudretim yokdır ama mülküm cânımda kuşca cânım tenimde ferman kendülerindir deyü cevâb-ı şâfi virmegin azeb-i pâdişâh-ı cihânânîye mazhar olub hânesi ve dâhilinde olan emvâl ve erzâkı ve gılâm ve cevâri bi'l-küllîye müsâdere ve mirî için ahz u kabz olunmak bâbında fermân-ı hümâyûn sudûr bulmağla Baş Muhasebeci Hasan Efendi ve Baş Bakikülü olan Abdullah Ağa mezbûrın hânesin müsâdere ve mirî için ahz u kabz eylemek üzere bâ ferman ta'yîn olinub Kâtib-i Beytû'l-mâl olan Lütfullâh dâhi ma'an irsal olındı."

¹¹ Üsküdarî, Sarı Mustafa Efendi'nin yaptığı hırsızlığın boyutunu şöyle özetlemektedir. "Bir şahıs ki bin toksan tokuz senesi cülûsında neferlikden baltacılar yazıcısı olub 1101 Muharreminde muhasebecilik ile ihrâc ve iki senesinde mevcûd bulunan nukûdi ile emvâli ile üç yüz kiseden izdiyâd olan cariyelerine ve taşra huddâmlarına ne mertebe akçe sarf ve masraf olunmak gerekdir kıyas olına. Zâhirde bu mertebe irtişâ ile mâl-ı karun cem' idüb hain-i devlet olan eşhâsa vukû' bulan ceza çok degildir. Meşhur meseldir uğrî ol ırsız ol insafî elden koma dirler. İmdi hain-i devlet olanların Cenâb-ı Bâri cezaların elbette itâ idüb beyne'l-mahlûk rûsvâ-yı cihân itmesi mukarrerdir.", Defterdar Sarı Mehmed Paşa ise Zübde-i Vekayiât'da Sarı Mehmed Ağa'nın mallarını satarak 300 kese olan borcunun tamamını ödemiş olduğunu, fakat bazı kişilerin sadrazama hakkında olumsuz fikir beyan etmesi üzerine katledildiğini bildirmektedir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vekayiât, 364.

gücünü sınırlama ihtimali olan bir hizibin önüne geçilmek istenmesi ve iktisadi, siyasi ve idari yönden yaşanan sıkıntıların giderilmesinde bu iki uygulama bir araç olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde padişahın otoritesini sağlamak amacıyla uygulanan siyaseten katl ve müsadere uygulamasına nadir olarak başvurulmaktaydı. Ancak devlet düzenin bozulmaya başladığı XVII. asırda uygulanma sıklığına bakılırsa neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir. II. Süleyman döneminde yaşanan olağanüstü şartlar nedeniyle görevini kötüye kullandığı düşünülen devlet adamları özellikle Bekrî Mustafa Paşa ve Fâzıl Mustafa Paşa'nın sadaretinde hemen görevden alındığı hatta katledildiği görülmektedir. Fâzıl Mustafa Paşa'nın yürüttüğü siyaseten katl ve müsadere uygulamalarına bakıldığında Bekrî Mustafa Paşa'dan bir noktada ayrılmaktadır. Fâzıl Mustafa Paşa reformist bir vezir-i azamdır. Göreve geldikten sonra orduyu yoklama yaptırarak disiplin altına almış ve gereksiz harcamaları kısmıştır. Hazinesinin gelirlerini artırmak amacıyla cizye vergisinin toplanmasını belli bir düzene koymuştur. Konar-göçerleri iskân ettirerek üretimi artırıp vergi gelirinde artış sağlamaya çalışmıştır. Bu islahatlar sayesinde hazinede bir rahatlama sağlamış olmasına rağmen siyaseten katl ve müsadereye devam etmiştir. O halde Fâzıl Mustafa Paşa daha çok siyasi kaygılarla siyaseten katl ve müsadereye başvurmuştur. Tıpkı babası Köprülü Mehmed Paşa gibi siyasi otoritesini sağlamak oldukça katı bir tutum sergilemiştir. Bu nedenle sabık Vezir-i Azam İsmail Paşa'nın katledilmesinde olduğu gibi kendisine muhalif olanları ortadan kaldırmakta tereddüt etmemiştir. Bütüncül bir yaklaşımla düşünüldüğünde II. Süleyman döneminde yaşanan mali ve yönetsel sorunlar, olağanüstü durumların getirdiği olumsuz şartlarla birleştiğinde siyaseten katl ve müsadere vakalarında dikkate değer bir artış yaşanmıştır. Bu sayede hazineye para aktarılması konusunda hızlı sonuçlar alınmıştır. Özellikle azledilen Darussaade Ağalarının mal varlıklarından elde edilen yüklü miktardaki gelirler sayesinde hazinenin acil para ihtiyaçlarının karşılandığı görülmektedir.

Yaşanan örneklerden görevini kötüye kullanan devlet ricalinin malları müsadere edildiğinde ilkesel olarak bütün mal varlıklarına el konulduğu, görevlerini yerine getirenlerin malları müsadere edildiğinde ise mirasçıların ekonomik olarak gözetildiği anlaşılmaktadır. Mesela Yeğen Osman Paşa, Deli Veli ve Kara Cehennem adlı memurlar isyan etmiş olduklarından Iğın'daki bütün mal varlıkları müsadere edildiğinde varislerin hakkının gözetildiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Diğer taraftan görevlerini yürütürken vefat eden memurların mal varlıkları müsadere edildiğinde varislerine maddi açıdan yardım edildiğine dair örnekler karşımıza çıkmaktadır. Mesela II. Süleyman'ın kız kardeşlerinden Beyhan Sultan, Vezir Suyolcu Ali Paşa ile evliydi. Suyolcu Ali Paşa'nın vefat etmesi üzerine muhalefati tespit edilerek satıldığında hazineye ait borçları padişah tarafından kız kardeşine hibe edilmiştir (BOA, MD, 98: 207/721, 215/760). Diğer bir örnekte ise vefat eden Halep kadısının muhalefati sadece borcunu karşılamaya yettiğinden geride kalan yetimlerinin vatanlarına dönmeleri için yol harçlarının olmadığı anlaşılmıştır. Şeyhülislamın verdiği onay ile Halep'teki mahsulden bir kısmının geride kalanlara yardım olarak verilmesinin istendiği görülmektedir (BOA, MD, 98: 21/57). Bu örneklerden yola çıkılarak yalnızca görevini yerine getiren memurların muhalefati el konulduğunda müsadere hukukuna uygun davranıldığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Kamil Kepeci Defterleri*, 1675, 1-9.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defterleri*, 98.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defterleri*, 99.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Maliyeden Müdevver Defterler*, 07610.

Kaynak Eserler

- Abdullah bin İbrahim Üsküdarî, *Vâkı'ât-ı Rüzmerre, Vâkı'ât-ı Sefer-i Sultan Süleyman-ı Sâni*, TSMK, 1223.
 Anonim Osmanlı Tarihi, Abdulkadir Özcan (Haz.), (2000). Ankara: TTK.
 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, Abdulkadir Özcan (Haz.), (1995). Ankara: TTK.
 Celalzade Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-Memalik ve Derecatü'l-Mesalik*, Ayhan Yılmaz (Haz), (2011). İstanbul: Kariyer.
 İbn-i Bibi, *Selçuknâme*, C.1 (Çev. Mürsel Öztürk), (1996). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
 Nizâmü'l-Mülk, *Siyasetnâme*, Mehmet Altay Köymen (Haz.), (2013): TTK.
 Râşid Mehmed Efendi Çelebizâde İsmail Efendi, (2013). *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Abdulkadir Özcan (Edt.), İstanbul: Klasik.
 Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdar Tarihi*, C. II. (Ahmed Refik Altınay Neşri), (1928). İstanbul.

Telif Eserler

- Afyoncu, E., Önal, A. ve Demir, U. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, Ankara: Yeditepe.
 Aycibin, Z. (2001). *XVII. Yüzyıl Sadrazamlarından Köprülüzâde Mustafa Paşa Döneminde Osmanlı Devleti'nin Siyasî ve Sosyal Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
 İncelik, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C.I, İstanbul: Eren.
 Karamürsel, Z. (1989). *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara: TTK.
 Mumcu, A. (2007). *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ankara: Phoenix.
 Pakalin, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul: MEB.
 Pamuk, Ş. (2012). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
 Tabakoğlu, A. (1985). *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul: Dergâh.
 Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: TTK.

Makale, Bildiri ve Ansiklopedi Maddeleri

- Akyılmaz, S. G. (2008). "Osmanlı Devleti'nde Yönetici sınıfı Açısından Müsadere Uygulaması". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, sayı: 1-2, XII, ss. 389-420.
 Bay, A. (2017). Sultan, "Ulema Ve Hukuk: Ulemanın Müsadere Uygulamasına Muhalefeti". *Tarihin Peşinde*, sayı: 17, ss. 1-28.
 Baysun, M. C. (1979). "Musâdere". *İslam Ansiklopedisi* (MEB), C.8, ss.668-673.
 Günler, K. (2014). "Türk Ceza Hukukunda Müsadere". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, Sa. 3-4, ss. 849-876).
 Esen, H. (2002). "İslam Hukuku Açısından Müsadere". *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: XV, ss.191-225.
 Öğün, T. (2006). "Müsadere". *DİA*, C. 32, İstanbul, ss. 67-68.
 Özaydın, A. (2002). "Kündürü". *DİA*, C. 26, İstanbul, ss. 554-555.

- Özcan, T. (2005). "Muhallefât". *DİA*, C. 30, İstanbul, ss. 406-407.
- Tomar, C. (2006). "Müsadere". *DİA*, C. 32, İstanbul, ss.65-67.
- Turan, A. N. (1999). "Mahremiyetin Muhafızları Darüssaade Ağaları". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, sayı: 19, ss. 123-148.
- Ünal, M. A. (1987). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, ss. 95-111.

Summary

Confiscation, a word of Arabic origin, means the confiscation of all or part of the property of a person in the name of the state as a committed crime. The first example of the practice of confiscation occurred during the reign of Hazrat Muhammad. In the Umayyads period, confiscation practices were used as a threat and a means of revenge, but it has always been an applied method. The Abbasids, in the first years of their administration, confiscated their property by killing the members of the Umayyad family on the grounds that they had usurped the state property. As a result, the Umayyad and Abbasids applied for the application of clerical and confiscation in order to strengthen the authorities. After the Abbasids, the same reasons were applied confiscation in the period of Tolunoğulları, Fatimid Empire and buyid established in Egypt. The most confiscated practice seems to be in the Mamluks, the last Turkish state established in Egypt. In our history, there are many examples of political killings and confiscation practices. For instance, when Sultan Alparslan came to the throne, he took the post of vizier, Kündürî, from his office with the suggestions of Nizamülmülk and killed him in 1064. Yavuz Sultan Selim killed Hemdem Pasha in the Iranian campaign and Yunus Pasha in the return of the Egyptian campaign. Political massacres and confiscation practices passed the Ottoman Empire from the previous Turkish states. In the historical period, the confiscation and the sacrificial massacre were carried out in the establishment period of the Ottoman state by seizing the possessions of the gentlemen and the pashas who do not submit to the central administration due to their richness. After the conquest of Istanbul, a new dimension, political killings and confiscation practices have gained a corporate identity. The confiscated statesmen were called muhallefât for their assets. Muhallefât includes all kinds of goods that are left behind by officials who have been killed or dismissed from office. Since the beginning of XVII, political and administrative procedures have been increasingly widespread due to the economic, administrative and military difficulties experienced by the state. In the time of II Süleyman's reign (1687-1691), which is the main theme of this article, it seems that many officers were subjected to confiscation or murder. II Bekrî Mustafa Pasha, who is one of the viziers of Süleyman II, and especially Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Pasha, have been involved politically killed and confiscated. During the Bekrî Mustafa Pasha period, Arab Recep Pasha was an important state official who was killed. In the meantime, Köprülâzade Fâzıl Mustafa Pasha, after coming to the shore to consolidate the place and to provide treasure for a number of statesmen, some of the following by killing some of them, while the most dismembered by the ravaged property. Especially in the name of increasing treasury revenues, the former vizier has confiscated his goods by imprisoning the statesmen whom they appoint. Among the statesmen who are slaughtered or dismissed and whose possessions are confiscated are Kaimmakam Kethüda Mehmed Pasha, Adana Valisi Harmuş Mehmed Pasha, Darussaade Ağası Yusuf Ağa ve Darussaade Ağası Ali Ağa statesmen. There are two important reasons for confronting politics in the practice of confiscation and confiscation, apart from the misuse of officials' duties or the negligence of their duties. According to the findings obtained from the documents we have reached, the first is to avoid an order that may limit the power of the ruler and the second is the use of these two applications as a means to overcome the problems experienced by the state in economic, political and administrative direction. In the era of the establishment and rise of the Ottoman state, the practice of politics of clerical and confiscation applied in order to ensure the authority of the sultan was often not applied. However, considering the frequency of application of the XVII century, when the state order began to deteriorate, it almost became a necessity and became a source of income that the government constantly resorted to during the period of II Süleyman. During the era of Süleyman, it became a source of revenue that the state constantly resorted to. The great number of political, clerical and confiscation practices in the II. Süleyman era shows that the practices that we have betrayed during the periods of political, financial, military and administrative crises have increased.